

Over Glasschilder Yoors – Cyriel Verschaeve

Bron:

DE PELGRIM
DRIEMAANDELIJKSCH TIJDSCHRIFT

Eugeen Yoors nummer
1e jaargang, nr. 2
februari 1930
Pagina 17–24

Beheer en Redactie: Keizerstraat 17, Antwerpen

De kunstenaar als hanteerder van het licht

De zonne schijnt over goeden en kwaden. Het zonnelicht zet zonde en heiligheid in éénzelfde klaarheid.

Zonne is niet onverschillig maar zij dient de Vrijen. Wie vrijen dient moet gereed zijn tot elk gebruik en elk misbruik.

De Vrije is meester. En dat is de mensch in het gebruik van 't licht, dat is de kunstenaar voor de zonne, de kunstenaar die de hanteerder der zonne is.

Vrij hanteerder! zoo denkt hij, zoo bralt hij soms. Wist hij ze, zag hij ze maar de ontzaggenlijke machten, die op zijn vrijheid drukken om 't licht voor henzelf weg te kapen! God, die zich kleedt in licht als in eigen kleed, en de engel der duisternis die als engel des lichts wil verschijnen, ijveren om 's kunstenaars tusschenkomst.

Hij echter kent het licht toe aan wat hij wil. Wat hij wil beaamt God of Satan. In alle kunstwerk werkt een van beiden mede.

Het licht voor mijn liefde ! het licht voor mijn haatsliefdecomédie ! met die eischen omwerven God en Satan den kunstenaar.

Om het hoogste strijden de hoogsten.

Kunstenaren allen, wat een hachelijk, wat een glorierijk, en steeds wat een ontzaggenlijk werk is het onze! De zonne te hanteeren, het licht toe te kennen: wat een droom en wat een verantwoordelijkheid !

Wij kunnen er ons niet aan onttrekken. Er is licht in ons woord, toon, lijn, kleur, stof, ruimte, beweging, in alles wat kunst als middel gebruikt, en dat licht richten wij op 't leven, Gods en Satans rijk,... gelijk de zonne haar stralen op alle wezens der aarde straalt.

Dat doen wij allen, maar onder allen doet het de glasschilder het meest rechtstreeksch gedwongen en uitsluitend.

Licht is zijn doel en licht is zijn middel. De stof die hij gebruikt is de zonne zelf. Hij vangt haar stralen in zijn vensternetten en dan worden zij de zijne. De zonne straalde er mee tot aan zijn vensters, vandaar verder hij zelf.

„Tot hiertoe waart gij Gods zonne, nu zijt gij mijn zon,” mag hij zeggen in waarheid.

Is het zoo niet, Schilder Yoors?

Die gedachten zijn eenvoudig, — hoe zouden zij het niet zijn, daar zij zoo dicht mogelijk bij de bronnen blijven waaruit zij vloeien en niets zegden dan wat het wezen van hun voorwerp zegt? Toch wil ik er hoogen lof mee beduiden.

De ware taak van de glasschilder

Wie glasramen schildert gebruikt de zonne. Wat is er zekerder? en wat kan er heerlijker zijn dan zoo een technische taak te vervullen? Hoe vreemd dat de meesten, dat bijna allen het niet doen?

Rare moden te volgen is zoo gemakkelijk. Maar tegen 't eenvoudige zondigt men het meest.

Zij, die de gebrande vensters als doeken gebruiken waarop zij schilderen als op lijnwaad of hout, hinderen de zonne. Hun ramen hebben *hun* kleuren en niet de hare. Beschijnt zij die, dan ontstaat pijnlijke teleurstelling. De ware schilderes is daar en zij vindt niets meer te schilderen. Toch begint zij daar zij niet anders kan, en cacofonie ontstaat.

Zulke schilders houden de zonne tegen. Hun kleuren zijn wellicht schitterend maar ze beletten 't schitteren der zonne. De zonne helpt ze niet omdat zij de zonne niet helpen.

Zonderlinge dwaling! Vensters laten toch licht door, zijn gaten voor 't licht en niets anders. Het licht heeft niets anders noodig dan een opening om door te dringen. Men geve het hem!

En hopen gevuld met glas, met gekleurd maar niet geschilderd glas, dat met ruiten, strooken, linten, banen de groote voorstelling maakt, die dan aan de zonne aangeboden wordt opdat zij er mee spele !... een orgel voor de zonne !... dat is waarlijk, dat is schoon venster zijn. Is zoo een venster niet al wat een venster is en moet zijn? Schikt het zich naar zijn taak? staat het niet op zijn plaats en doet het niet daar wat het daar moet? en volgens **Lamartine's** woord:

„tout est bon, tout est beau, tout est grand à sa place”

kan het beter, schooner, grooter zijn?

Iets anders zijn, dan wat men is, is steeds minder zijn. Vensters die schilderijen, drama's die film, Vlamingen die Franschen wenscht te zijn? die wenscht te zijn wat gij zelfs nooit kunt worden! Zeker minder, zeker verlaagd is de uitkomst van zulk zot wenschen.

Vensters als zonnepoorten

Maar glorieuse poorten van de zonne !

Al boven komt de zonne binnen. Men sluit geen poorten naar boven af. Open! wijd open, eeuwige poorten, en dat de Koning van glorie binnentrede. **Nooit kan de hemel genoeg binnenkomen.**

Heb ik met dezen laatsten volzin **uw tweede even wezensbije kunstbeginsel** geraden, schilder Yoors?... Gij wilt, gij droomt ten minste — helaas is onze droom zoo vaak onze eenige wil in kunst — gij wilt dus groote, geweldige vensters! Gij droomt den droom der groote freskoschilders, maar gij droomt hem voor de zonne! Groote vlakken vol zonnetoover in de binnenruimte, opdat de ruimteschepping der architectuur haar karakter, zin en verhevenheid van die zonnefresko's krijgje. Het licht spreke 't woord over de ruimte „wat zij is” en niet de donkerte der opgestapelde massa's; de zon triomfeere en niet de aarde; de ziel weze ziel en 't lichaam blijve lichaam ook in 's menschen huizen, in zijn tempels vooral. Wie in een tempel treedt is ziel, behoort ziel te zijn. De tempel weze een ontvangruimte voor zielen. Licht ontvangt zielen, de zonne is de gastheer voor zielen. Men wordt bekeken door wien men wordt ontvangen 't licht is als 't getril van een oog. Men wordt vriendelijk verwelkomd... en zonne is Gods vriendenlach naar ons. Dat licht en zonne dus zielen ontvangen, die binnentreden in Gods tempel, en niet de schemeringen des doods, de nevels der smart, de misten van zorg en twijfel, de donkerten van weeën en zonden... Die kunnen in de portalen, de voorhallen, de desnoods wederom te bouwen atria en nartexen¹ der kerken hangen.

De technische eisen van de glaskunst

Geen dempers van licht maar groote zonnepoorten die vensters? EN (derde en even onmiddellijke eisch van de zaak aan de techniek): de zonne ontvangend in zonnelivreï.

Eens of anders: men biede aan de zonne den ijdel en gapenden doortocht door waterheldere glasvensters of men biede haar kleuren aan die waardig zijn van haar doorstraling. Zij zijn niet ver te zoeken: die kleuren zijn de hare; op de palet van haar spectrum liggen zij en in haren straal flonkeren zij samengedrild. Die zeven sacramenten der schoonheid, teekenen van Gods zonnelifde en gevende wat zij beteekenen, die

¹ Narthex = voorhal of het ingangsportaal van een kerk

zeven kleuren biede men de zonne aan opdat zij ermede zonnewerk verrichte. De Machtige moet machtige wapenen krijgen, snijdende, scherpe, blinkende zwaarden van zuiver staal. En opnieuw, schilder Yoors, vergis ik mij als ik beweer dat gij aan de zonne de klare kleuren der zonne, dat gij aan die geweldige geweldige wapens geeft, de loutere, scherpe, stralende kleuren, de kleuren die licht zijn en dus licht kunnen ontvangen, om licht te worden door licht vermenigvuldigd; dit wil zeggen: verhoogd?

Een vierde eisch stelde de zaak aan de techniek. Tegen 't licht moeten de vensters geteekend staan; zij borduren hun vizioenen op licht als stramien. Tegen 't licht teekene men met louter donker, gelijk de boomen tegen den avondlijken westerhemel. Het zou zot zijn het zonnelicht met kleuren te beschilderen. De zonne zou daarop grommen wat **Beethoven** grolde tot een virtuoos, die muziek van hem, met opsmukkingen er bij, speelde:

„Sie haben Fett auf meiner Butter geschmiert.“

Voor de zonne strijkt men de wapens; aan de zonne biedt men een geraamte aan en zegt: „bekleed het met leven,” reikt men een ruimte en bidt: „vul ze!...” Uw raamwerk, Yoors, is 't geen geraamte? is 't niet een louter net van hollen? Goed zoo! dat heet eerbiedig te zijn jegens de allerhoogsten; men geeft hun niet wat ze zelf in overvloed hebben maar men heffe tot hen op wat geschikt is om hun overvloed te ontvangen.

Openheid, wijdheid, glans en naaktheid eischt de techniek van deze kunst om de zonnetriomfen van den mensch mogelijk te maken. Zonne moet binnenbruisen in ongehinderd geweld, maar ('t beeld stond hooger reeds) als door orgelpijpen door den mensch zelf bepaald. Meer! Het beeld dient strenger nog toegehaald. Gebrande vensters zijn niet enkel zonnepoorten, ook niet enkel een zonneorgel, maar de zonnemenschenmond. De zonne komt uit de wijde borst des hemels neergedaverd als dreunende toon, maar moet den mond door, dien de mensch vormde, eer de toon taal wordt. In den mond krijgt de dreun zin. Zonder dien menschenmond bleve de zonne zinloos geglans. De kunstenaar helpt de zonne. Is de zonne ook Gods hoogste kracht, wat doet dat er toe? Ook God vraagt den mensch Hem bij de menschen te helpen. *Coadjutores Altissimi*, helpers des Allerhoogsten zijn al de kunstenaars. De glasraamschilders zijn het door zonneroeping om met de zonne te spreken.

De verheven roeping van de glasschilder

Verheven roeping. Zij moeten in hun vensters dien mond aan de zonne geven waarmee zij spreken moet.

Met zonne zegt men geen laagheden, met licht geen dwaasheden, met stralen geen onbenulligheden. Groot ja grootsch, edel ja heilig, schoon ja schitterend moet het zijn, wat die mond de zonne dwingt te zeggen.

In het teken der zonne stelt **Dante** al de Wijzen van Thomas tot Salomon, de „luce” vult hij met „dottrina.” 't Gebied van licht is 't ook van leering.

Gods leering is echter Goddank geen wetenschap maar leven. Stralend leven spreke door den mond der glasvensters. Stralend leven is leven door licht bewogen. Zulk leven is 't leven der heiligen, der helden Gods, bovenal van Christus zelf en van de ziel met Hem. En dit leven kan men met twee woorden bepalen: *gewonnen strijd*.

Dus is het doorzond leed, doorglansd donker, doordaagde nacht. Daarboven nog wordt het, in zijn hoogste mystieke verwezenlijking, een ommeslaan van al die kleur en lichtwaarden: Gods liefde wordt daar zoo stralend dat zij onzichtbaar donker, en Zijn innigheid zoo innerlijk dat zij verholten moet worden om waar te blijven; wij treden daar langs 's lichts binnenkant die als diepste donkerte moet aandoen. Flonkerende donkerte, brandende nacht kan alleen dat heerlijkste van alles ons voorttooveren.

De donkere zonne

Maar dit is geen techniek meer, dit is reeds het poëem der glasvensters, en dit poëem stelt het zwaarste probleem van uw kunst, meester Yoors, en de op eersten schijn onmogelijke taak van uw techniek: een donkere zonne te gebruiken.

Al 't hoogste vraagt simpele oplossing of krijgt er geene. En simpele oplossingen zijn inachtneming van 't wezen der gegevens, of een terugkeer naar dat wezen.

Uwe techniek hebt gij hier gedwongen uwe dichterschap te volgen en u de donkere zonne te geven die gij noodig hebt. Verdubbelde, verzes-zevenvoudigde lagen glas, immer helder in zijn diepe kleur, laten de zonne toe ze immer te kunnen doorstralen maar dwingen haar diepte te doorstralen en 't donker der diepte klaar te maken. Eene eenvoudige vondst, naar de wijze van Columbus' beroemden eenvoud in 't ontdekken.

De synthetische kracht van Yoors' werk

Met die wonderbare techniek zijt gij uw dichtwerk te gemoet gegaan. Anderen, die met uw werken meer vertrouwd zijn, zullen, hoop ik, in uw huldeboek den rijken inhoud van uw scheppingen ontvouwen. Het lijkt wel, zooals het van de wondere glasvensters der middeleeuwen gezegd werd: een evangelie voor de armen.

Ik wil enkel een paar voorbeelden aanhalen van wat mij in uw werk, nadat ik er den aard van gevat had, het diepst getroffen heeft.

En dat was het uiterst synthetische van de meeste ramen, waarin aan de zonne alles overgelaten werd en dus het minste haar geboden:

- 1) eene enkele houding,

- 2) een indrukwekkende verdeling van licht- en donkerte banen,
- 3) één symbool enkel aangegeven,
- 4) een tegenstelling van woedend kronkelende en van strak kalme lijnen,
- 5) zelfs één enkele op zichzelf alleszeggende kleur, enzovoort.

Voorbeeld

- van 1: de Christus, met hoofd en langs schuinrijzende dwarsbalken van 't kruis meerijzende armen, 't knellende kruis in een volvrije offerdaad omscheppend en Maria, met de dubbele opgolving van lijf en armen in biedende handen uitlopend, in de volmaakte medeoofferaarster.
- van 2: de majestatische eeuwigheidsrust en zekerheid, die de strakke lijnen der scheidingsfiguur tusschen helle schapen en donkere bokken, schept.
- van 3: Tarcisius, een meesterstuk van synthesis: de jonge omslaande knielende knaap en de hostie waarvoor hij sterft in machtige glorie zijn hoofd omaureoleerend.
- van 4: de stille figuur die de ziel beschermt en de wilde wemeling van woeste hellekronkels in den rooden leeuw, die zoekt ze te verslinden. De Chineezers zelf, die grootmeesters in verschrikkings lijngekronkel van hun draken, monsters, zouden dien helleleeuw niet kunnen overtreffen.
- van 5: de diepe passie van het donkerdoorpurperde rozerood, die een gewone tegen Christus gebogene vrouwegestalte tot de echte Magdalena maakt.

Al die voorbeelden haal ik uit de gekleurde schetsen voor ramen.

De glasramen van de Lutgardisschoolkapel

Het laatste kan ik gelukkig aan de glasramen zelf ontnemen, de eenige die ik zag, in de Lutgardisschoolkapel.

Dat Yoors' kunst uitteraard groote afmetingen vraagt blijkt daar alvast uit het minder spreken, bij nochtans even keurige bewerking, van de rei kleine vensters boven 't koor. Daarentegen trekt de veel grootere raamomlijsting van 't altaar den gewenschten kring van hiëratistische plechtigheid, geheimzinnigen glans en symbolengestraal om het tabernakel. Niet enkel hiëratistisch zijn de lijnen der figuren als in een Byzantijsche Apsis, maar bezielde tezelvertijd. Zij spreken van aanbidden en minnen, zij zijn lijnen van innigzacht smachten en vurigvreedzame overgave. De figuur die naar den kus van 't Lam opstreeft is een wonder: wat al drift en vuur enkele evenwijdiglopende lijnen vermogen te belichamen! Heel 't lichaam tot gelijkige lijnenstrooken herleid... en levend! Heel de ziel één beweging geworden naar den Eenen! Zooveel macht bij zooveel eenvoud, even door zooveel eenvoud, slaat met verstomming. — Vlaamsch realisme heeft het Lam zelf met stouten durf laten acteren als was het geen symbool maar de lijvelijke Christus

zelf. Hier spreekt mijn smaak tegen; ik voel de harmonie breken; de natuur van 't symbool wordt geweld aangedaan en het diepe leven ontsnapt aan dit overdrachtelijkheidsrealisme !

Maar aan den achterkant der kapel praalt een louter en gaaf meesterstuk: St-Lutgardis bij 't kruis.

Het is niet enkel vlekkeloos maar ook stralend schoon.

De Gekruisigde kreeg een heerlijk geboetseerd lichaam. Hij is edelschoon.

Lutgardis heeft geene enkele lijn die de hare nog is, geen beweging, geen kleur.

Het machtig spel der ware paradoxen, dat de ziel en de waarheid, dat het realisme der mystiek is in kunst, speelt hier overal.

Christus is de basis. Een edelschoon lichaam laat aan liefde en liefdeverwekking gelooven. Ook de van 't kruisgeloste arm, waarmee Christus Lutgardis tegen zijn zijde aandrukt, heeft een waarheid van natuurlijkheid, die zich opdringt. Mystiek zweeft in de lucht niet; niets zelfs wil zoo gebiedend een vaste basis in de levenswerkelijkheid als mystiek. Mystiek bereikt immers dien overfellen graad van werkelijkheid, die de werkelijkheid doet springen om het leven uit leven te halen, die 't levensoogenblik doet breken om er den eeuwigheidskern uit bloot te leggen. Die basis van werkelijkheid moet de omhelzende Christus zijn, realistisch schoon en waar geschilderd, en Hij is het. Daaromheen kan nu de mystiek veilig haar paradoxenspel spelen en het als hogere en eenige levenswaarheid opdringen. En zie! daar begint zij reeds: de passie slaat Lutgardis met roerlooze stilte, de zwellende driftgolving schept vlakrechte lijnenvaart, trillende liefdearmen staan kil versteend, 't vlammeende gelaat is doodsbleek uitgedoofd... Is dat nog waarheid? De psychologie springt bij met de overweging:

„Zoo is 't; het leven besterft zijn hoogste oogenblikken.”

Een vers van Teresia klinkt als een echo uit de verte:

„que muero porque non muero.”²

Maar na een oogenblik voelt men dat er geen hulp van buiten van doen is. Het tooverachtig donkerdiep blauw, waarin de twee figuren verzonken staan, dat blauw, bijna nachtdonker en toch schatrijk doorschemerd van licht, tilt ons op, zooals de vloed de sloepen in de Panne, en laat ons zwalken in volle zee van mysterie. Het blauw, dat nooit van 't blootmenschenlijke, nooit van 't blootaardsche uit zijn eigen spreekt, het blauw, vanzelf reeds de moedertaal des hemels, hier nog met licht en donker en diepte in bond, geeft eene evocatie, meer: schept een tegenwoordigheid van 't innerlijkste der

² Vertaling: “want ik sterf omdat ik niet sterf” Dit is een zeer beroemde dichtregel uit de Spaanse mystiek van de 16e eeuw, geschreven door **Theresia van Ávila**. De volledige en correcte Spaanse zin luidt: “...que muero porque no muero”.

oneindigheid, en doet er ons aan gelooven omdat het er ons midden in stelt. Dit is de donkere zonne, dit is de volle diepte van 's lichts binnenkant, dit is 't binnenste van God. Binnen in God vlamt deze nacht, sterft het leven in hoogste kracht, gloeit de liefde bleek, woedt haar stormen stil, golft de drift pijlrecht, slingert zijn geweld in strakvlakke lijnen, cristalliseert de levende liefde tot een dooden diamant.

Proficiat, Yoors!